

ERZURUM KONGRESİ'Nİ AÇIŞ NUTKUNUN TAHLİLİ

Doç. DR. ZEYNEP KERMAN

Atatürk'ü anlamak için her şeyden önce ve doğrudan doğruya onun söylediklerini ve yaptıklarını incelemek lâzımdır. Bu da edebiyat araştırmalarında olduğu gibi, metinlerin dikkatli bir şekilde tahlilini gerektirir.

Atatürk edebiyatçılık iddiasında olmadığı için, konuşmalarında sanatlı sözler söylemez. Fikirlerini kesin ifadelerle, açık ve seçik olarak ifade eder. Onun için önemli olan "hakikat"tir. Bir kumandan veya hareket adamı ancak "hakikat"e dayanmak suretiyle başarıya ulaşabilir. Fakat "hakikat"i görmek ve teşhis etmek de kolay değildir.

Atatürk, gerçekleri görmekte ve teşhis etmekte büyük bir kabiliyete sahip olduğu için başarıya ulaşmış büyük bir kumandan ve devlet adamıdır. Bundan dolayı onun başarıya nasıl ulaştığını ilmî olarak incelersek, fikirlerinden bu gün ve yarın da istifade edebiliriz.

Ben, bu maksatla, Atatürk'ün 23 Temmuz 1919 günü Erzurum Kongresi'ni açış nutkunu inceleyeceğim.

Bu nutuk, Atatürk'ün başarıya ulaştıktan sonra, 15-20 Ekim 1927 günleri arasında söylediği büyük *Nutuk*'tan sekiz yıl önce verilmiştir.

Atatürk, büyük *Nutuk*'unda, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmadan önce, bu karara nasıl ve niçin vardığını şu kesin ifadelerle dile getirir :

"Hakikat-i halde, içinde bulunduğumuz tarihte, Osmanlı Devleti'nin temelleri çökmüş, ömrü tamam olmuştu. Osmanlı memleketleri tamamen parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türkün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Son mesele, bunun da taksimini teminle uğraşılmaktan ibaretti. Osmanlı Devleti, onun istiklâli, padişah, halife, hükûmet, bunlar hepsi medlûlü kalmamış birtakım bî-mânâ elfâzdan ibaretti.

Nenin ve kimin masûniyeti için kimden ve ne muavenet talep olunmak isteniyordu?

O halde ciddi ve hakiki karar ne olabilirdi?

Efendiler, bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı : O da hâkimiyet-i milliyeye müstenit, bilâ-kayd ü şart müstakil yeni bir Türk Devleti tesis etmek!"¹

¹ *Nutuk*, c. I (1919-1920), 12. bas., İstanbul 1972, Millî Eğitim Basımevi, s. 12.

Burada dikkatimizi çeken en önemli hususlardan biri, Atatürk'ün daha o tarihte gideceği istikameti çok iyi belirlemiş olmasıdır.²

Büyük *Nutk*'undan alınan şu cümleler onun kararlılığını ortaya koymasından dikkati çekicidir :

“Ancak dokuz senelik ef'al ve icraâtımız bir silsile-i mantığıye ile mütalaa olunursa, ilk günden bugüne kadar takip ettiğimiz istikamet-i umumiyenin ilk kararın çizdiği hatta ve teveccüh eylediği hedeften asla inhiraf eylememiş olduğu kendiliğinden tebarüz eder.”³

Bu, ancak aksiyonla düşünceyi birleştirmeyi başarabilen, devre damgasını basabilen bir insanın söyleyebileceği müdhîş bir cümledir.

İnsanların büyük bir kısmı, felâketler karşısında şaşkına dönerek ne yapacaklarını bilemezler. Atatürk, burada dokuz yıl aynı hedefe doğru hiç sapmadan gittiğini söylüyor. O, büyük *Nutk*'unu söyledikten sonra da aynı hedefi takip etmiş ve bize yepyeni, hür ve müstakil bir Cumhuriyet bırakmıştır.

Bu vâkıa, gerçekten de tarihte benzeri çok az olan bir başarıdır. Atatürk'ü başarıya ulaştıran başlıca sebep, Türkiye'nin ve dünyanın içinde bulunduğu “durum”u çok iyi anlaması ve irade gücünü milletten almasıdır.

Erzurum Kongresini açış nutku, Atatürk'ün “çıkış noktası”nı göstermesi bakımından çok önemlidir. Bu nutkunda Atatürk'ün üzerinde ısrarla durduğu kelime “millet” ve “milliyet” ve bu kelimelerle ilgili tamlamalardır. Metin tahlilinde böyle tekrarlanan unsurlara “motif” diyoruz. Birbirine benzer ifadeler, metnin ana fikrini veya “leit-motif”ini teşkil eder.

Bu devir, imparatorlukların yıkıldığı, milletlerin sömürgeci Avrupa'ya baş kaldırdığı bir devirdir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru, “milliyetler esası”na dayalı bir barış yapılacağı vaad edilir. Osmanlı devleti bu vaadi ciddîye alarak barış ister ve bir mütareke yapar. Fakat İtilâf devletleri sözlerinde durmazlar, İstanbul'u işgal ederler. Maksatları Türkiye'yi paylaşmaktır. Bu durum karşısında saray ve hükûmet âciz kalır.

Atatürk, bu durumu, dış güçlerin baskısından ziyade İstanbul hükûmetinin “murakabe-i milliyeden azade olması” ile izah eder. Atatürk'e göre hükûmet, ancak “millî irade”ye dayandığı zaman güçlü olur. Millî iradeye dayanmayan hükûmetler, dış düşmanların baskılarına boyun eğmeğe mahkûmdurlar. Sarayı ve sarayın atadığı hükûmetleri âciz bırakan husus ise “vicdan-ı millî”yi, “kuvâ-yı millîye”yi inkâr ve hattâ ihmal etmesidir.

² Bu konuda bk. Mehmet Kaplan, “Atatürk'ün Başarısını Sağlayan Sebepler: Durum, Yorum, Hedef, İnanç, Karar ve Hareket”, *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1981, s. 15-24.

³ *Nutuk*, s. 15.

Düşmanlar da Türklerin “irade-i milliye”den yoksun oldukları kanaatindedirler.

Atatürk ise, Türk tarihine dayanarak, Türk milletinin iradeli bir millet olduğu inancındadır :

“650 seneden beri müstakilen saltanat sürmüş ve tarihî adl ü celâdetini vaktiyle Hindistan hududuna, Afrika’nın ortasına ve Macaristan’ın garbına kadar yürütmüş olan bu milletin esarete, kölelik pâyesine indirilmesi” ve tarih sahnesinden silinmek istenmesi, Avrupalıların iddia ettikleri “milliyet esâsâtiyle kabil-i telif” değildir.⁴

Gerçekten de yüzyıllar boyunca “adl ü celâdetini” dünyaya ispat etmiş olan bir milleti yok etmek imkânsızdır. Atatürk bu vâkıya dayanarak şöyle der :

“Efendiler! Malûm hakayıktandır ki tarih, bir milletin kanını, hakkını, varlığını hiç bir zaman inkâr edemez. Binaenaleyh böyle bir nikab-ı bâtılın arkasından vatanımız ve milletimiz aleyhinde verilen hükümler, kanaatler muhakkak mahkûm-ı iflâstır.” (s.4)

Saray âciz kalsa bile, Türk milletinin bu utanç verici durum karşısında tepki göstermemesine imkân yoktur. Nitekim “millî vicdan”, “Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye, Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye, Müdafaa-i Vatan, Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye ve Redd-i İlhak” gibi teşekküllerle uyandığını yüksek sesle ortaya koymuş ve “mukaddesat”ı korumak için millî bir akım doğmuştur. Atatürk bu millî akımı bütün vatani saran “bir elektrik şebekesi”ne benzetiyor ve onun vatani ve milleti kurtaracağını belirtiyor. Cümlesi aynen şöyledir :

“İşte bu şebeke-i azimkârânenin vücuda getirdiği ruh-ı celâdettir ki, mübarek vatan ve milletin mukaddesatını tahlis ve himayeye müstenit son sözü söyleyecek ve hükmünü tatbik ettirecektir.” (s. 5)

Bundan sonra Atatürk gözlerini dünyanın içinde bulunduğu duruma çevirerek, doğuda ve İslâm âleminde emperyalizme karşı yapılan mücadeleleri zikreder : Mısır’da, Hindistan’da, Afganistan’da, Suriye ve Irak’ta, Kafkasya’da, Rusya’da, Azerbaycan’da halkın İngilizlere isyan ederek ecnebi boyunduruğundan kurtulmak için yaptıkları mücadeleler üzerinde durur.

Bu suretle Atatürk, millî istiklâllerini tehlikede gören her milletin yabancı esaretine karşı baş kaldırdığını ve “bütün mevcudiyet-i milliyeleriyle çarpıştıklarını” ispat ediyor. (s. 6)

Bundan sonra Atatürk, kendi durumuna geçerek, daha İstanbul’dan ayrılmadan evvel “vatan ve milletin çare-i tahlisi hakkında birçok ricali

⁴ Atatürk’ün *Söylev ve Demeçleri I* (1919-1938), 2. bas., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1961, s. 3-7 (Zikredilen sahife numaraları bu baskıya aittir).

mes'ule ve muktedire ile görüştüğünü" (s. 6) ve şu neticeye vardığını belirtir :

İstanbul'da, etrafı düşmanlarla çevrili, kendilerini daima tehdit altında hisseden aydınların ve halkın harekete geçmesine imkân yoktur. Millî irade ancak, Anadolu'da kendisini gösterebilir. Bu düşüncelerden sonra Atatürk'ün vardığı neticeyi kendi ifadesiyle veriyorum :

"Herhalde mukadderata hâkim bir idare-i milliyenin müdahaleden masûn bir surette zuhûru ancak Anadolu'da muntazırdır. Buna istinadendir ki, bir şûrâ-yı millînin vücudunu ve ancak kuvvetini irade-i milliyeden alacak mesul bir hükûmetin mevcudiyetini talep etmek bilhassa son zamanlarda payitahtın hemen tekmil tabakat-ı mütefekkirini için bir fikr-i sâbit halini almıştır." (s. 6)

Bu cümle daha sonra Atatürk'ün geliştireceği hareketlerin özünü ifade eder. Bunları kısa olarak şöyle ifade edebiliriz :

Atatürk, burada açıkça "millî irade"yi temsil eden bir "millî şura" teşkilinden ve onun millete karşı sorumlu bir hükûmet kurmasından bahsediyor. O, bu fikri gerçekleştirmek için Anadolu'ya çıkmıştır. Bu fikrin Erzurum ve Sivas kongrelerinden sonra Ankara'da, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşu ile gerçekleştiğini biliyoruz.

Burada, hiçbir zaman unutulmaması gereken nokta, Atatürk'ün "millî duygu", "millî vicdan" ve "millî irade"ye verdiği önemdir. Bütün sosyal ve politik hareketler güçlerini bu kavramlardan alır. Ordu, bu millî iradenin çelikleşmiş gücüdür.

Atatürk, Anadolu'ya çıktığı zaman, dış ve iç düşmanların millî hareketi tesirsiz bırakmak ve millî istekleri felce uğratmak için, ellerinden gelen kötülüğü yapacaklarının farkındadır. Düşman bunun için "külliyyetli ecnebi parası" (s. 6) harcayarak menfî "propagandalar"a başlamış ve kendisine yardım edecek "vatansız ve aynı zamanda refah ve menfaat-i şahsiyesini vatan ve milletin zararında arayan esâfil" (s. 7) de bulmuştur. Fakat Atatürk, büyük bir azimle harekete geçen Türk milletinin başarıya ulaşacağından emindir. Konuşmasının sonunda bu inancını şöyle ifade eder :

"Fakat mukaddesatının gaye-i necatıyla çırpınan bütün millet işbu tarîk-i azîm ve mücahedesinde her türlü mevânî, muhakkak ve mutlaka kırıp süpürecektir." (s. 7)

Atatürk, Millî Mücadele'ye başlarken sahip olduğu bu sosyal hakikatlere dayalı inancını hiçbir zaman kaybetmemiştir. Ondan alacağımız en büyük derslerden biri de budur.